

Tanrının Parmağından Üflenen Hayat: Peki Tanrı Kim?

SALİH KİNSUN

Rönesans döneminin en ünlü tablolarından biri olan *Âdem'in Yaratılışı*¹ tablosunda (y. 1508-1512) Michelangelo, Tanrı'nın semavi dinlere göre ilk insan Âdem'e hayat üflemesini resmeden bir metafor kullanmaktadır. Tabloda, Tanrı ve Âdem birbirlerine uzanmış ve hayat tanrının Âdem'e uzanan parmağından üflenerek başlamıştır. Sistine Şapeli'nin tavanında bulunan bu freskte resmedilen Âdem'in² hikâyesi herkesin malumudur. İlk insanın yaratılışı üç semavi dinde ortaklıklar içerse de, bu yazıda ele alınan hikâye Batı/Avrupa eksenli teknoloji hükümlerinin bakış açısı olan baba (Tanrı)-oğul ve bu uğurda sarf ettikleri çaba üzerinden anlatılacaktır. Bu düşünce biçiminden yola çıkılarak, Âdem'i (ilk insanı) yasak elmaya götüren, insana özgü meraktan kaynaklı bir kendini arayış halinden eldekini yitiriş/var olanın yani cennetin kaybı ve akabindeki dirilişi yani yeniden farklı bir gerçeklikte – yeryüzünde/dünyada – var olması farklı bir pencereden anlatılacaktır. Freskteki metafordan yola çıkılarak denilebilir ki, insanoğlu kendisine yasak olana ulaşarak kendi dirilişini yaşama/yaşatma iddiasında, otoriteyi alt etmek arzusunda. Bundan dolayıdır ki insanoğlu farklı bir gerçeklikte tekrar dirilme çabasına girer ve insanoğlunun hikâyesi tekrar eden bir dirilme (robotlaşma) olarak başlamış olur.

Otorite olana karşı ilk var olma çabasının bugüne insanoğlu, daima bir arayış içinde olmuş ve otoritenin yarattığı herhangi bir yıkım karşısında ısrarla yeniden dirilmiştir. *Jacques Derrida*'dan alıntılacak olursak, insanın kendini inşa etme isteği otoriteye karşı bir çeşit “dekonstrüksiyon”³ yani yapı sökülmesi olarak kabul edilebilir. İnsanoğlu kendisine biçilmiş yolun aksi yönünde, bedenini ve zihnini tekrar inşa etme yoluna girmiştir. Nitekim ilk

1 “Âdem'in Yaratılışı ‘The Creation of Adam’ – Michelangelo.” *Sanata Başla!* 02 Mayıs 2012. Erişim: 13 Eylül 2020. <https://www.sanatabasla.com/2012/05/ademin-yaratilisi-the-creation-of-adam-michelangelo/>

2 Âdem yazıda bazı noktalarda insanoğlu anlamında kullanılmıştır.

3 Derrida'nın yakın dostu Toshihiko Izutsu'ya yazdığı “*Japon Bir Dosta Mektup*” adlı kamusal mektupta; dekonstrüksiyon yani yapı sökülmesi kavramını, bir metnin açmazlarından yola çıkarak var olanın otoritesinin alt üst edilmesi, metnin yazıldığı yönün aksine doğru yeniden yazılması olarak tanımlamaktadır.

insan Âdem'in yasak olanı elde etme çabası da kendisini var eden ve kurallar içine alan Yaratıcının otoritesini sarsma eğiliminde bir davranış, bir yapı sökümleri olarak açıklanabilir.

İnsanın “varlığın/var olmanın anlamını” arayışı mücadelesi anlatılırken yukarıda bahsi geçen metaforun bu tartışmada kullanılması tesadüf değildir. Bilakis bu metaforla anlatılmak istenen insanlığın bütün yol haritası değil ilk metaforda yer alan tanrı figürünün yerini kimin/neyin aldığıdır, yani bu çağda uzanan parmaklar kimlere/nelere ait ve hayatın kimlere/nelere bahşedilmiş olduğudur. İnsanoğlu, varoluşundan bu yana en hızlı devinim yaşadığı, Byung Chul Han'ın tabiri ile uygun adım ilerleme manasındaki hacılığın yerini şöyle bir dolanıp duran, zamanın hafifliği içerisinde süzülüp zamansızlaşan bir insan⁴ modeline dönüştüğü çağı yaşamaktadır. Bu sebeple, yaşanan çağ, tanrının teknolojiye hükmeden insan figürüne, yaratılan/hayat üflenen insanın ise yarı makine-yarı insan bir ara form olan Homo robot'a dönüştüğü çağdır. Bu çağda insan var olagelen biyolojik yapısını söküme uğratmış, kendisini bazen bilinçli hallerde, çoğu zaman da zamanın şeffaflığına aldanarak bilinçsiz bir şekilde yeniden inşa etmiştir.

Homo Sapien'den Homo Robot'a

İnsanoğlu süregelen ilk otoriteye karşı tüm arayışlarında, yukarıda bahsi edilen devinimle insan sonrasını hayal etmiş, bir posthuman yaratma ideası içerisine girmiştir. Bu arayışta ise yapısöküme uğrayan insan bedeni ve sahip olduğu uzuvlar olmuştur. Bu uzuvlar çoğu zaman makineleşmiş, örneğin ellerin yerini akıllı, ancak dijital/yapay kurgular almaya başlamıştır. Başlıkta bahsi geçen *homo robot* kavramı insan sonrasını değil bizatihi şimdinin insanını, gerçek bir beden ve iskelete sahip ancak yaşam pratikleri içerisinde işlevleri bir şekilde yapay/dijital araçlarla tamamlanan dijital bir *homo sapien* şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Şimdinin insanı (*homo robot*), Zygmunt Bauman'ın Akışkan Modernite⁵ adlı kitabında tanımladığı şekli ile kavramsallaştırılırsa, daima hareket halinde olan, hayat tarzını kısa sürede çağa ve kullanım pratiklerine uyarlayabilen, esnek ve çok yönlü olabilen, Edward W. Said'in otobiyografik kitabı olan *Yersiz Yurtsuz*⁶ kitabında kendisini konumlandığı şekli ile bir kimlik, yani anlam karmaşası içerisinde yaşayan, Friedrich Nietzsche'nin yaşamaktan bıkmış, risk almayan ancak huzur ve güven peşinde olan diye kavramsallaştırdığı '*Son İnsan*' yani bir atomlaşan zaman insanıdır.⁷

Yaşanılan tüm uzam ve zamanların sonunda, Francis Fukuyama'nın⁸ 'Tarihin Sonu' diye tanımladığı bu zaman diliminde, son insan varlığın her halükarda bir çeşit kayba yani bir otoritenin tahakkümüne tabi olduğunun

4 Byung-Chul Han, *Zamanın Kokusu*. Metis Yayınları, İstanbul 2019.

5 Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*. Can Yayınları, İstanbul, 2019.

6 Edward W. Said, *Yersiz Yurtsuz Anılar*. Metis Yayınları, İstanbul, 2014.

7 Friedrich Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

8 Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. Gün Yayıncılık, İstanbul, 1999.

farkına varmış ve kaybı yenmek adına hedonistik arayışını hızlandırarak robotikleşme çağını başlatmıştır. Bu çaba tarihin sonunda ölmektense, ebedi bir dönüşün⁹ hikâyesinin de başlangıcı olmuştur. İnsan teknolojinin gelişen devinimi içerisinde ilerledikçe, bütün gücüyle elinde tutmaya çalıştığı küçük ve içinde ufalandığı bedeni¹⁰ şekillendirmeye ve sağlıklı tutmaya çalışmakta, hatta ölümü ve bir otorite figürü olarak tanrıyı bu kaybı alt etmek adına yeniden şekillendirmekte ve ortaya zamansız ve aşırı hareketli yeni bir insan modellemesi çıkarmaktadır.

Bu insan ‘Neuralink’¹¹ gibi projelerin merkezinde olan, yukarıdaki tanımda uzuvları robotikleşmiş olarak anlatılan ve bizzat şimdinin insanı olan posthuman bir homo robot’tur. Böylesi bir insan modeli, Hannah Arendt’in yorumlamasından hareketle, teknolojinin ölümcül (distopik olmak zorunda değil) etkisi ile yaratılmış yeni dünya tezahürüne en çok uyan ve onu en çok yansıtan bir insan modelidir.¹² İnsan ve içinde yaşanan çağ, tarih boyunca birbirlerine yabancı olmuş kapılara/aynalara artık sahiptir. Peki, gerçekten bu içinde yaşanan çağ her insanın çağı mıdır? Gelin olası cevaplara bakalım.

Seyrederek Yaşayanlar

Lewis Carroll’un *Alice Harikalar Diyarında*¹³ masalı birçokları için bir çocuk masalı olma niteliği taşıyor olsa da, bu masal aslında yukarıda bahsi edilen robotik çağda insanın daha derine inme merakının da bir simgesi olma niteliği taşımaktadır. Masalda, Alice sürekli bir şekilde sahip olduğu aynanın ardının ne kadar büyüleyici olabileceğini hayal ederken, bugünün yersiz yurtsuz insanını anlamamıza da bir bakıma kapı aralamaktadır. Nihayetinde modern insan teknolojik bir ayna ile yaşamın sonrasını sürekli merak etmekle meşguldür. Ancak bir farkla: modern insanın aynası bir art alana sahip olmakla beraber, yansıtılanların seyredildiği bir sanrı alanı, Han’ın deyimiyle *aynaların toplandığı bir cehennemdir*.¹⁴ Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu çağ insanı, tarihin tüm dönemlerinden farklı olarak bir ‘efendi-köle’ ikileminde yaşayan ve kendi payına ancak seyretmek düşen prekarya¹⁵ bir homo robot’tur.

Žižek¹⁶ yeni nesil robotik çalışmaları tanımlarken, “neuralink” gibi projelerin “bedensel olarak yalıtılmış” olan, “korunaklı baloncuklarda” yaşayan, “ama aynı zihinsel mekânı” paylaşan “yeni bir toplum” modellemesi arzusundan kaynaklandığını söylemektedir. Burada da bahsettiğimiz üzere,

9 Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*. Agora Kitap, İstanbul, 2008.

10 Byung-Chul Han, 2019.

11 Elon Musk, *Neuralink*. Beyin-Bilgisayar Ara Yüzleri Geliştirme Projesi, 2020.

12 Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*. İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.

13 Lewis Carroll, *Alice Harikalar Diyarında*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

14 Byung-Chul Han, *Eros’un İstirabı*. Metis Yayınları, İstanbul, 2019.

15 Guy Standing, *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*. İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

16 Slavoj Žižek, *Erişim* [<https://terrabayt.com/dusunce/sosyal-mesafelenme-halinde-elon-muskin-zihinlerimizi-kontrolleme-arzusuna-ihhtiyacimiz-yok/>, 2020].

'aynılık' alanının yani bir mülksüzler¹⁷ topluluğunun varlığıdır. Bu teknoloji zeminli toplulukta geleneksel insan, bedeni denekolarak kullanılan, bu kullanımın da yine insan özelinde bir çeşit arzuya dönüştürüldüğü, yarı ağ yarı iskelet ve nihayetinde varlık alanındaki "sapien'i" (bilgelik) kaybetmiş bir seyir âlemi insanına dönüşmüştür. Kıssadan çıkarılacak hisseye bakılırsa teknoloji ve bilim ışığında atılan her adım Galileo olma ideası ile atılmakta ancak tanrı/otorite olma fikri ortalama kategoride olan insanın engizisyonu şeklinde tezahür etmektedir.

Son mu, Başlangıç mı?

Tartışma alanının bu başlıkla sonlanması sıradan olanın, Tanpınar'ın deyimiyle; bütün hayatını sırtında bir kambur gibi taşıyanların¹⁸ mücadelesinin anlatılma isteğidir. Bu doğrultuda anlatılacak olan, tanrıyı/otoriteyi alt etme ideasındakilerin yokluğa karşı verdikleri savaşta kullandıkları ve tekno bir hale dönüştürdükleri sıradan olanın başlatacağı yeni, yapay ve ağ tabanlı hikâyedir. Sermayesi insan olan bilgi/bilim çağında insana ait tüm bellek ve diğer olgusal değerler, eleştiri getirilenler tarafından kullanılmakta ve seyir durumunda olan homo robot üreten bir tüketilene dönüştürülmektedir. Bu son aşamada yani türünün ilk zamanlarını yaşayan homo robot, yeni bir başlangıç, şimdinin insanı yani herkesleşen ve nihayetinde hiçleşen bir ara form olmaya aday tek gelecek insan modellemesi olacaktır.

17 Ursula Leguin, Mülksüzler. Metis Yayınları, İstanbul, 2018.

18 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*. Dergah Yayınları, İstanbul, 2015.